

UNIVERSITY OF HELSINKI

<https://helda.helsinki.fi>

Helda

Oppiminen tuottavissa yhteiskunnallisissa liikkeissä

Engeström, Yrjö

2017-10

Engeström, Y, Ranta, K, Rantavuori, J & Brunila, M 2017, Oppiminen tuottavissa yhteiskunnallisissa liikkeissä. julkaisussa H Savolainen, R Vilkkonen & L Vähäkylä (toim), Oppimisen tulevaisuus. Tutkitusti, Gaudeamus, Helsinki, Sivut 106-122.

<http://hdl.handle.net/10138/309897>

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Oppiminen tuottavissa yhteiskunnallisissa liikkeissä

YRJÖ ENGESTRÖM, KUKKA RANTA, JUHANA RANTAVUORI &
MIKAEL BRUNILA

Johdanto

Osallistuminen yhteiskunnallisiin liikkeisiin on viime vuosina voimakkaasti yleistynyt sekä Euroopassa että muualla. Yhä useampi niin sanottu tavallinen kansalainen päättää lähteä mielenosoitukseen tai liittyä yhteiseen toimintaan omien tai yleisten oikeuksien ajamiseksi.

Yhteiskunnallisista liikkeistä puhuttaessa ajatellaan usein ääripäitä ja äkillisesti leimahtavia protesteja. Yhteiskunnalliset liikkeet eivät kuitenkaan ole vain protestia ja vastarintaa. Ne myös luovat kestäviä vaihtoehtoja vallitseville tuotannon ja kulutuksen muodoille, elämäntavoille ja yhteisöille. Tutkimuksen näkökulmasta yhteiskunnalliset liikkeet ovat kiinnostavia kasvualustoja ihmisten toimijuuden kehittämiseksi ja uudelleenlaiselle oppimiselle. Kuitenkin oppimisen mekanismeja ja vaiheita yhteiskunnallisissa liikkeissä on tutkittu varsin vähän. Yhteiskunnallisissa liikkeissä tapahtuvaa oppimista käsittelevä kirjallisuus on paljolti tukeutunut radikaalin yhteiskuntateorian klassisiin teksteihin. Uudemman oppimistutkimuksen kanssa tämä kirjallisuus on käynyt hyvin vähän

dialogia, eikä yhteiskunnallisissa liikkeissä tapahtuvaa oppimista ole juurikaan käsitelty oppimistutkimuksen johtavissa lehdissä tai konferensseissa.

Minkälaista oppimista tapahtuu, kun tavalliset kansalaiset, marginaaliin ajetut köyhät tai kodittomat järjestäytyvät ja alkavat kehittää yhdessä jotakin uutta oikeuksiensa ajamiseksi? Kyse on tällöin niin sanotusta ekspansiivisesta oppimisesta: opitaan jotain, mitä ei vielä ole olemassa. Uusia ratkaisuja ja toimintatapoja rakennetaan ja omaksutaan yhdessä, vastauksena historiallisesti muodostuneisiin ristiriitoihin. Ekspansiivisen oppimisen teoria perustuu kulttuurihistorialliseen toiminnan teoriaan, joka tarkastelee yksilöitä kollektiivisten toimintajärjestelmien jäseninä.

Ekspansiivinen oppiminen toteutuu pitkäjänteisinä sykleinä. Sykli muodostuu ekspansiivisista oppimisteoista, jotka etenevät (1) vallitsevan tilanteen kyseenalaistamisesta (2) vallitsevan toimintatavan analysointiin, (3) uuden ratkaisun mallintamiseen, (4) mallin tutkimiseen ja koetteluun, (5) mallin soveltamiseen ja toimeenpanoon käytännössä, (6) prosessin arviointiin sekä (7) uuden käytännön vakiinnuttamiseen ja laajentamiseen. Tämä on kuitenkin ideaalityyppinen sykli; todellisuudessa oppimisteot eivät etene kauniin loogisessa järjestyksessä, ja ekspansiivisten tekojen rinnalla toteutetaan myös muunlaisia, regressiivisiäkin oppimistekoja. Ekspansiivisen oppimisen tunnusmerkki on joka tapauksessa se, että toiminnan kohde laajenee ja että toimijoille avautuu uusia mahdollisuuksia. Sen toinen oleellinen piirre on se, että oppijoiden muutostoimijuus rakentuu sen myötä, kun he löytävät ja käyttävät uusia toiminnan välineitä.

Tutkimuksemme erittelee ekspansiivista oppimista yhteiskunnallisissa liikkeissä. Olemme tutkineet neljää liikettä, jotka toimivat Barcelonassa, Helsingissä, New Yorkissa ja Etelä-Afrikan Durbanissa. Tässä artikkelissa esittelemme alustavia tuloksia kolmesta ensiksi mainitusta liikkeestä.

Analyysimme perustuvat kyseisissä liikkeissä tehtyyn etnografiseen kenttätööhön. Jokaisella yhteiskunnallisella liikkeellä on oma historiansa ja erityislaatunsa. Liikkeen ymmärtäminen vaatii pitkäaikaista läsnäoloa ja luottamuksen rakentamista. Tutkimusaineistomme muodostuu osallistuvan havainnoinnin tuottamista muistiinpanoista, liikkeissä toimivien haastatteluista, merkittävien tapahtumien video- ja audiotallennuksista, sosiaalisessa mediassa tapahtuneen viestinnän tallennuksista sekä liikkeissä tuotetuista historiallisista ja ajankohtaisista dokumenteista.

Yhteiskunnalliset liikkeet ovat monitasoisia ja moniaineksisia kokonaisuuksia, joten ensimmäinen haasteemme oli valita kussakin liikkeessä sellainen toiminnan taso ja muoto, jossa oppiminen on intensiivistä ja siitä voidaan koota perusteellista aineistoa. Barcelonan La PAH -liikkeessä keskityimme liikkeeseen liittyneiden yksilöiden ja perheiden oppimiseen. Helsingin Herttoniemen ruokaosuuskunnassa keskityimme osuuskunnan hallituksessa tapahtuvaan oppimiseen. Durbanissa, Abahlali baseMjondolo -liikkeessä keskityimme slummiyhdyksunnassa tapahtuvaan oppimiseen. New Yorkin NYCCLI-liikkeessä analysoimme koko liikkeen oppimista. Näin muodostui neljän toisiaan täydentävän mittakaavan viitekehys. Havaitimme, että ekspansiivisen oppimisen teoria toimi tehokkaana tulkintavälineenä kaikilla neljällä tasolla. Tämä on tärkeä metodologinen tulos. Oppiminen on monitasoinen ilmiö, ja sen teoreettinen ymmärtäminen vaatii monitasoista analyysia.

Asuntovelallisten La PAH -liike Espanjassa

La Plataforma de Afectados por la Hipoteca eli La PAH -liike perustettiin Barcelonassa vuonna 2009 pian globaalin talouskriisin levietyä Espanjaan. Sadattuhannet ihmiset alkoivat menettää pankkien pakkolunastamia kotejaan samalla, kun he Espanjan lainsäädännön kiemuroista johtuvista syistä yhä jäivät velallisiksi. Liike on yhä aktiivinen ja on tasaisesti jatkanut kasvuaan: joka viikko pidetään

kokouksia, joissa liikkeen jäsenet kokoontuvat käsittelemään yksittäisiä tapauksia yhdessä ja oppivat ajamaan aktiivisesti oikeuksiinsa toisiaan kuuntelemalla. Liike on onnistunut estämään tuhansia häättöjä ympäri Espanjaa, ja harva liikkeen jäsenistä on joutunut kadulle liikkeeseen liittyttyään.

Barcelonan LaPAH -ryhmä pitää viikoittain kaksi kokousta, yhden maanantaina ja toisen tiistaina. Maanantain kokouksessa puidaan ihmisten konkreettisia tapauksia yksi kerrallaan, ja satapäiseen kokoukseen tulee joka viikko noin kymmenkunta uutta osallistujaa. Liikkeessä henkilöt, joilla harvoin on mitään poliittista taustaa, joutuvat yhtäkkiä oppimaan ryhmätoimintataitoja ratkaistakseen ongelman, jonka yhteiskunta usein määrittelee paitsi yksityiseksi myös häpeälliseksi.

LaPAH ei ole sosiaalitoimisto, jossa joku ratkaisee ongelmat ihmisten puolesta, vaan jokainen joutuu johtamaan oman tapauksensa ratkaisemista. Kukaan ei kuitenkaan kulje yksin, vaan velallinen saa muilta liikkeen jäseniltä käytännöllisiä neuvoja ja myös henkistä tukea. Viikoittaisissa kokouksissa velallisia yritetään auttaa pääsemään yli häpeän tunteesta keskustelemalla velallisuudesta avoimesti. Näin osoitetaan, että ongelma on laajalle levinnyt ja sen juuret löytyvät syvemmältä yhteiskunnalliselta ja rakenteelliselta tasolta. Samalla kokouksiin osallistuvat velalliset saavat konkreettisia ohjeita, joiden avulla he voivat taistella oikeuksiensa puolesta.

LaPAH tukee jäseniään paitsi säännöllisten kokousten kautta myös monilla muilla tavoilla. Jäsenet voivat pyytää muita jäseniä saattajiksi hankalaan neuvottelutilanteeseen esimerkiksi pankinjohtajan kanssa. Jos neuvottelut eivät suju hyvin, LaPAH päättyy usein valtaamaan pankit tai peittämään niiden julkisivut julisteilla luodakseen näin painetta pankkia kohtaan.

Hankkeemme tutkijat Kukka Ranta ja Mikael Brunila osallistuivat vuoden 2015 lopulla kolmen kuukauden ajan PAH-Barcelonan viikoittaisiin kokouksiin, jotka äänitettiin ja videoitiin. Lisäksi tutkijat olivat läsnä mielenosoituksissa, pankkien valtauksissa ja

häättöjen estämistoimissa. Erityisesti yksilöhaastatteluihin pureutulla tutkimuksessamme on kartoitettu, miten ihmiset muuttuvat, kun he yrittävät ratkaista omaa tilannettaan La PAH:n avulla.

La PAH:ssa ihmiset eivät opi ainoastaan puolustamaan oikeuksiansa juridiikkaan vedoten, vaan he oppivat ennen kaikkea yhteisöllisen etiikan ja vertaistuen periaatteen, joita ilman valtaosaa tapauksista olisi mahdotonta ratkaista. La PAH:ssa syntyvä muutostoimijuus on vahvasti orientoitunut yhteisöön. Monet liikkeeseen liittyvät henkilöt huolehtivat aluksi vain omasta kohtalostaan mutta päätyvät vain muutamassa viikossa tai kuukaudessa tukemaan ja auttamaan muita liikkeen jäseniä näiden taistelussa omien oikeuksiansa puolesta. Eräs liikkeen jäsen ilmaisi asian haastattelussa näin:

[...] huomaat, että elämäsi oli oikeastaan aika tyhjää ja että vaikka menetät asunnon, niin saat tilalle jotakin, mikä täyttää sinut sisältä. Vaikka näet paljon kurjuutta ja ihmisiä, joilla menee todella huonosti, voit sanoa: ”Hei, minä olen tässä, autan sinua. Katso miten hyvin minä selvisin tästä, ja niin sinäkin tulet selviämään. Koska olipa tilanteesi mikä tahansa, tulet voittamaan kaiken kamppailemalla, aivan kaiken.”

La PAH:ssa havaitsemamme ekspansiivinen oppiminen laajentaa haastateltavien fokuksen omasta velasta jaettuihin asumisongelmiin ja tekee liikkeen jäsenten näkökulmasta solidaarisen. Erittelimme tätä prosessia tunnistamalla keskeisiä oppimistekoja, joilla haastateltavat ovat ylittäneet erilaisia ristiriitoja matkansa varrella. Uutena ratkaisuna erittelimme myös näihin oppimistekoihin liittyviä tunnetiloja. Näin rikastamme ekspansiivisen oppimisen teoriaa ja tutkimme tunteiden yhteyttä oppimissykliin eri vaiheisiin. Taulukossa 1 kiteytetään yhden haastateltavamme ekspansiivisen oppimissyklin vaiheet.

Taulukko 1. Yhden La PAH -liikkeen jäsenen ekspansiivinen oppimisykli.

Henkilön tilanteen kuvaus	Ristiriidat	Tunteita	Oppimisteot	Tunteita
Haastateltava huomaa vanhan toimintatapsan pettävän: hänen työnsä ei ole tarpeeksi vakaata, jotta hän voisi maksaa kasvavat lainanlyhennykset.	Yhtäältä ei voi jatkaa vanhassa työssään, toisaalta velka on maksettava.	Ahdistus, epätoivo, katkeruus, pelko.	Kyseenalaistaminen: Pyytää apua satunnaiselta työnantajalta, joka neuvoo ottamaan yhteyttä La PAHiin.	Nöyryys, toivo.
Haastateltava hakeutuu La PAHiin, mutta ei alun optimismin jälkeen kykene löytämään yhteyttä tai toivoa ryhmästä.	Yhtäältä on maksettava velka, toisaalta uusikaan toimintamalli La PAHin parissa ei tunnu lupaavalta.	Epävarmuus, nöyryys, välinpitämättömyys, yksinäisyys.	Analyysi: haastateltavan pankin asianajaja sanoo, että hän voi voittaa vain La PAHin avulla.	Helpotus, päättäväisyys, toivo.
Haastateltava sitoutuu alustavasti La PAHiin, mutta ei osaa vielä hahmottaa ryhmän toimintamallia laajemmin tai oman tapauksensa kannalta.	Velallinen haluaa haastaa pankkivirkailijan, mutta pelkää ja empii.	Nöyryys, pelko, turhautuminen.	Uuden ratkaisun mallintaminen: Uuden toimintatavan perusteiden hahmottelua.	Itsekunnioitus, itsevarmuus, ”mevarmuus”
La PAHin johtohahmoihin kuuluva henkilö kannustaa haastateltavaa osallistumaan tempaukseen liisteröimällä pankin seinään julisteita. Haastateltavan on voitettava pelkonsa luottamalla yhteisöön. Hetki vaikuttaa ratkaisevalta.	Vaikka haastateltava on jo haastanut pankin, yhteisiin tempauksiin sitoutuminen ja niiden toteuttaminen tuntuu pelottavalta.	Ahdistus, nöyryys, pelko.	Uuden mallin tutkiminen: Haastateltava joutuu ottamaan todellisen riskin ja opettelemaan käytännön luottamusta suhteessa muihin La PAHin aktiiveihin.	Itsevarmuus, ”mevarmuus”, päättäväisyys, rohkeus, toveruus.
Haastateltava hakee La PAHin tukea tempaukseen, jolla painostetaan pankkia. Velallisen omat tarpeet todella kohtaavat La PAHin yhteistoiminnan ytimen. Samalla hänen on voitettava La PAHin luottamus.	Haastateltavan ja La PAHin on voitettava välillään kytevä epäluottamus ja toimittava yhdessä.	Epävarmuus	Uuden mallin toimeenpano: Haastateltava pyytää La PAHia tukemaan häntä tempauksella, jolla painostetaan hänen lainansa myöntänyt pankkia.	Innostus, kiitollisuus, ”mevarmuus”, solidaarisuus, toivo, toveruus.

Henkilön tilanteen kuvaus	Ristiriidat	Tunteita	Oppimisteot	Tunteita
La PAH:n kanssa toteutusta onnistuneesta tempauksesta huolimatta haastateltavan asuntoa ollaan jo huutokauppamassa. Ostaakseen aikaa haastateltava hakee La PAH:n avustuksella lisäaikaa tekemällä valituksen EU:n tuomioistuimeen.	Ei selkeää konfliktia.	Suuttumus	Uuden mallin toimeenpano: Haastateltava toteuttaa yhteistoimintamallia.	Itsevarmuus, toivo.
Haastateltava jatkaa kamppailua oman tapauksensa voittamiseksi. Vastassa on nyt kansainvälinen pääomarahasto Blackstone. Haastateltava haastaa uuden vastustajansa yhteistoimintamallin pohjalta ja keskittyy myös muiden velallisten oikeuksien puolustamiseen.	Alkuperäinen ongelma on ratkaistu. Uusi haaste liittyy yhteistoiminnan rajoihin suhteessa haastateltavan lainan uuteen omistajaan Blackstoneen.		Uuden käytännön vakiinnuttaminen: Haastateltava reflektoi La PAH:n ja asumisen luonnetta. Hänen ajatukseen jäsentävät solidaarisuus ja yhteistoiminta.	Itsevarmuus, ”mevarmuus”, myötätunto, solidaarisuus, toveruus.

Prosessin yhteisten piirteiden lisäksi olemme myös eritelleet, mikä tekee kustakin oppimissyklistä ainutlaatuisen. Eri ihmiset toimivat eri tavoin muodostaakseen suhteensa La PAHiin: esimerkiksi taulukossa 1 esitelty mies – paperittomana siirtolaisena Espanjaan saapunut latinalaisamerikkalainen rakennustyöläinen – hyödynsi eri keinoja kuin keskiluokkainen barcelonalaisrouva, jolla on paitsi vakituinen työsuhde myös maaomistusta maaseudulla. Kaikissa tapauksissa löytyneet oppimissyklit ovat ainutlaatuisia samalla kun ne jakavat joitakin keskeisiä piirteitä. Toimijat ovat kukin omalla tavallaan siirtyneet passiivisesta, usein minäkeskeisestä ja surullisten tunteiden hallitsemasta tilasta kohti aktiivista toimintaa yhdessä muiden kanssa. He eivät enää koe velkaa vain omaksi ongelmakseen vaan suhtautuvat kriittisesti asumis- ja lainapolitiikkaan ja kokevat yhteyttä kaikkiin ihmisiin, jotka kamppailevat asumisongelmien kanssa.

Herttoniemen ruokaosuuskunta Helsingissä

Suomessa muutamat suuret kaupan keskusliikkeet käytännössä määrittelevät, minkälaista ruokaa kuluttajille tarjotaan. Herttoniemen ruokaosuuskunnan tavoitteena on luoda ruuantuotannolle ja -jakelulle vaihtoehtoinen malli, jossa kaupungissa asuvilla on mahdollisuus saada puhdasta, lähellä ja luonnonmukaisesti tuotettua ruokaa, jonka viljelyyn ja jakeluun he voivat itse osallistua.

Keväällä 2011 ryhmä helsinkiläisiä perusti Herttoniemen ruokaosuuskunnan, jotta ihmiset voisivat tietää tarkemmin, miten ja missä heidän syömänsä ruoka kasvaa ja kuka sen kasvattaa. Osuuskunta vuokrasi Vantaalta pellon, jolla osuuskunnan jäsenet ja palikat viljelijät kasvattavat osuuskunnan jäsenille luonnonmukaisesti tuotettuja vihanneksia. Nykyisin nimellä ”Kaupunkilaisten oma pelto” tunnettuun osuuskuntaan kuuluu yli 200 jäsentä. Länsimaissa vaihtoehtoiseen ruoantuotantoon keskittyvien liikkeiden määrä on kasvanut voimakkaasti 2000-luvulla. Niiden pyrkimyksenä on löytää uudenlaisia yhteistyön ja vaihdannan muotoja sekä haastaa näin perinteinen toimintalogiikka, joka perustuu markkinatalouteen, teolliseen ruuantuotantoon ja voitontavoitteluun.

Osuuskunnan jäsenmäärä on kasvanut, mutta siitä huolimatta toiminnan taloudellisen kestävyuden parantaminen on osuuskunnalle haastavaa. Pienimuotoinen luonnonmukainen viljely vaatii paljon työvoimaa ja osuuskunnan tuottamat vihannekset joutuvat kilpailemaan isojen ruokakauppaketjujen voimakkaasti tuettujen maataloustuotteiden kanssa. Miten saada toiminta taloudellisesti kestäväksi tinkimättä vaihtoehtoisen tuotannon eettisistä ja ekologisista periaatteista? Tämän ristiriitaisen haasteen ratkaiseminen vaatii osuuskunnalta ekspansiivista oppimista.

Hankkeemme tutkija Juhana Rantavuori seurasi osuuskunnan hallituksen kokouksia vuoden ajan toukokuusta 2015 kesäkuuhun 2016. Tänä aikana osuuskunnan hallitus kokoontui yhteensä 26 kertaa, ja kaikki hallituksen kokoukset äänitettiin ja litterointiin.

Tämän lisäksi tutkimusryhmämme järjesti osuuskunnan hallitukselle suunnittelupäivän marraskuussa 2015. Suunnittelupäivän aikana osallistujat kehittivät tutkijan avustuksella ratkaisuja, joilla he pyrkivät hallitsemaan taloudellisen kestävyuden haastetta. Näitä ratkaisuja olivat: (1) oman tuotannon täydentäminen muilta viljelijöiltä hankittavilla tuotteilla; (2) toiminnan vuosirytmien aikaisuttaminen; (3) jäsenmäärän rajoittaminen; (4) kasvilajikkeiden ja peltoalan vähentäminen; sekä (5) työvoiman vähentäminen ja peltoyön parempi organisointi. Avaimeksi muodostui jäsenmäärän rajoittaminen. Se merkitsi irtisanoutumista jatkuvan kasvun oravanpyörästä liikkeen omassa toiminnassa.

Miten nämä ratkaisut syntyivät ja miten niitä kehiteltiin suunnittelupäivää edeltävissä kolmessatoista hallituksen kokouksessa? Hallituksen kokousten keskusteluista tunnistimme ne puheenaiheet, jotka liittyivät edellä mainittuihin viiteen ratkaisuun. Tämän jälkeen tunnistimme näihin ratkaisuihin liittyvät ekspansiiviset oppimisteot. Analyysin tulokset on tiivistetty taulukkoon 2.

Aineistosta tunnistimme kolme eri oppimistekoa: kyseenalaistaminen, analyysi ja mallintaminen. Yleisin oppimisteko oli analyysi, jota esiintyi kymmenessä kokouksessa. Kyseenalaistamista ja mallintamista esiintyi neljässä kokouksessa. Nämä ovat ekspansiivisen oppimisyklin alkupuoliskon oppimistekoa. Näyttää siltä, että suunnittelupäivä muodosti pitkässä oppimissyklissä käännekohtan, jonka jälkeen se eteni uuden mallin koetteluun ja toimeenpanoon.

Taulukko 2. Ratkaisujen ja oppimistekeiden kehkeytyminen ruokaosuuskunnan hallituksen kokouksissa vuonna 2015.

Kokous	Ratkaisu	Oppimisteot
1	Jäsenmäärä Vuositytmi Työvoima	Kyseenalaistaminen, analyysi Mallintaminen Kyseenalaistaminen, analyysi
2	Jäsenmäärä Vuositytmi Kasvilajikkeet	Mallintaminen Mallintaminen Mallintaminen
3	Jäsenmäärä Työvoima	Analyysi Analyysi
4	Jäsenmäärä	
5	Jäsenmäärä	Analyysi
6	Jäsenmäärä Ostot ulkoa	Kyseenalaistaminen, analyysi Analyysi
7	Jäsenmäärä	
8	Jäsenmäärä	Analyysi
9	Työvoima	Analyysi
10	Jäsenmäärä Vuositytmi Työvoima	Analyysi, mallintaminen Analyysi, mallintaminen Kyseenalaistaminen, analyysi
11	Jäsenmäärä Vuositytmi Työvoima Kasvilajikkeet	Analyysi Mallintaminen Analyysi Analyysi
12	Jäsenmäärä Vuositytmi Työvoima Kasvilajikkeet	Analyysi Analyysi Analyysi Analyysi
13	Jäsenmäärä Vuositytmi Työvoima Kasvilajikkeet	Analyysi Analyysi Kyseenalaistaminen, analyysi Kyseenalaistaminen, analyysi

Yhtä lukuun ottamatta kaikissa hallituksen kokouksissa keskusteltiin osuuskunnan jäsenmäärästä ja sen mahdollisesta rajoittamisesta. Seitsemässä kokouksessa käsiteltiin työvoiman vähentämistä ja peltotyön organisointia. Kuudessa kokouksessa käsiteltiin toiminnan vuosirytmien aikaistamista. Neljässä kokouksessa käsiteltiin kasvilajikkeiden ja peltoalan vähentämistä. Tuotteiden ostamista ulkopuolisilta viljelijöiltä käsiteltiin ainoastaan yhdessä kokouksessa.

Jäsenmäärää koskeviin keskusteluihin liittyi oppimisteoista erityisesti analysointi, mutta niiden yhteydessä esiintyi myös kyseenalaistamisen ja mallintamisen oppimistekoja. Työvoimaa koskeviin keskusteluihin liittyi yleisimmin analyysi mutta myös muutaman kerran kyseenalaistaminen. Vuosirytmistä koskeviin keskusteluihin liittyivät useimmiten mallintamisen ja analyysin oppimisteot. Kasvilajikkeita koskevien keskustelun yhteydessä esiintyi useimmiten analyysi, hieman harvemmin myös mallintaminen ja kyseenalaistaminen. Ulkopuolelta tehtäviä ostoja koskevaan keskusteluun liittyi ainoastaan analyysi.

Vuoden 2016 alusta lähtien osuuskunta alkoi viedä käytäntöön itse kehittämiään ratkaisuja. Toiminnan vuosirytmistä aikaistettiin lähettämällä viljelyn kustannuksiin kohdistuva lasku osuuskunnan jäsenille heti vuoden 2016 alussa. Jäsenmäärä päätettiin rajoittaa maksimissaan 200:aan satoa nostavaan jäseneseen viljelykautta kohden. Kasvilajikkeiden määrää vähennettiin 40 lajista noin 30 viljeltävään lajiin. Viljeltävien lajien vähentäminen mahdollisti työvoimakustannusten supistamisen noin 10 prosentilla. Näiden ratkaisujen avulla voitiin vakiinnuttaa osuuskunnalle uudenlainen toimintatapa. Ratkaisuista muodostui liikkeen toiminnan ja tulevaisuuden hallinnan välineistö. Lähtökohtana ei ollut enää jatkuva kasvu vaan ekologisen, taloudellisen ja sosiaalisen kestävyuden parantaminen.

Tähänastisen analyysimme nojalla voidaan todeta, että ekspansiivinen oppimisprosessi käynnistyi hallituksen kokouksissa vuoden 2015 keväällä. Sen käynnisti olemassa olevan toimintatavan

kyseenalaistaminen, analysointi ja uuden toimintatavan mallintaminen. Ajatus osuuskunnan jatkuvasta kasvusta hylättiin ja lähtökohdaksi otettiin toiminnan vakiinnuttaminen muun muassa jäsenmäärää rajoittamalla. Hallituksen kehittämispäivässä esitettyjä ratkaisuja oli ennen käännekohtaa kehitelty vähintään puolen vuoden ajan sitä edeltävissä kokouksissa. Uusia ratkaisuja kehittävä ekspansiivinen oppiminen on siis pitkäkestoinen prosessi. Osallistujat rakentavat vähittäin osaratkaisuja, jotka yhteen kietoutuessaan luovat laadullisesti uudenlaisen ratkaisumallin ja toimintatavan.

New Yorkin asunnottomien liike NYCCLI

New Yorkin asunnottomuus alkoi kasvaa 2000-luvun vaihteessa räjähdysmäisesti. Kriisin edetessä useat asumisoikeusjärjestöt, akateemiset tutkijat ja aktivistit alkoivat samanaikaisesti pohtia ratkaisuksi niin sanottua Community Land Trust -mallia (CLT). Eri tahot löysivät toisensa ja muodostivat asunnottomien perustaman Picture the Homeless -järjestön johdolla liittouman nimeltään New York City Community Land Initiative eli NYCCLI. Sen tarkoituksena on luoda kestävä vaihtoehto korkeille vuokrille ja nopeasti etenevälle asuma-alueiden arvostuksen ja hintojen nousulle sekä vakauttaa alueiden vuokrat.

Community Land Trust -käsitteelle ei löydy varsinaista suomenkielistä vastinetta, mutta lähelle päästään yhteismaiden käsitteellä. Mallin mukaan tietyn maa-alueen hallinta luovutetaan säätiölle, jonka hallituksessa on yhteismaalla sijaitsevien rakennusten ja ympäröivän yhteisön asukkaita sekä asiantuntijoita ja kaupungin tai kunnan edustajia. Maa vuokrataan rakennusten muodostamalle CLT-säätiölle, joka veloitetaan pitämään asumiskulut alueen keskitasoon nähden edullisina seuraavat 99 vuotta. NYCCLIssä tavoitteena on uudistaa kaupungin asumispolitiikkaa ja mahdollistaa edullisten asuntojen saatavuus koko New Yorkin alueella.

New Yorkissa lähes puolet kaupungin 8,4 miljoonasta asukkaasta elää köyhyyden rajamailla. Monet tekevät kahta tai kolmea työtä kattaakseen kalliit elinkustannuksensa. Asumiskulut ovat jo vuosikymmeniä nousseet huomattavasti palkkoja nopeammin. Kodittomien määrä on 2010-luvulla korkeimmillaan sitten 1930-luvun suuren laman. Vaikka yleinen asumistilanne heikkenee hälyttävän nopeasti, laajaa kansanliikettä parempien asuinoikeuksien puolesta ei ole muodostunut. Osasyyn tähän kielteiseen kehitykseen löytynee kaupungin ja eri asumisohjelmien hajanaisuudesta: New Yorkissa eri asumisohjelmia on luotu paitsi kaupungin myös osavaltion ja liittovaltion toimesta. Eri vuosikymmeninä syntyneet ohjelmat muodostavat vaikeasti hahmoteltavan mosaiikin, jossa liittolaisuussuhteita ei helposti synny jaetusta kriisistä huolimatta.

Yksi näistä ohjelmista on kuitenkin ollut NYCCLIn pyrkimyksille erityisen merkittävä. New Yorkin asumiskriisi huipentui viimeksi 1970-luvulla, kun kaupunki oli lähellä ajautua konkurssiin. Asunnonomistajat hylkäsivät massoittain huonokuntoisia vanhoja rakennuksia, ja samalla kaupungin omistukseen jäi 150 000 tyhjää asuntoa. Osin hillitäkseen tuhansia talojen valtaajia kaupunki perusti köyhille asukkaille suunnattuja edullisia asumisohjelmia, joilla helpotettiin vuokrasuhteiden ja osuuskuntien perustamista; näin rakennuksista pyrittiin myös pääsemään eroon.

2010-luvulla ohjelmat ovat yksi toisensa jälkeen olleet umpeutuksessa. Samaan aikaan kiinteistökeinottelu on niellyt yhä useampia kaupunginosia, ja ohjelmia on ajettu alas. Asukkaat eivät ole saaneet tarvitsemaansa taloudellista neuvontaa, ja siksi monet rakennukset uhkaavat ajautua uudelleen konkurssiin. Käynnissä on kilpajuoksu yksityisten markkinoiden kanssa. Tästä syystä NYCCLIn tavoitteena on saattaa kyseiset rakennukset ja maa-alueet Community Land Trust -käytännön piiriin, jolloin rakennusten asukkaat voisivat jatkaa niissä asumista.

NYCCLIssä erittelemme ekspansiivista oppimista koko liikkeen tasolla. Usean kuukauden ajan projektimme tutkijat Kukka Ranta

ja Mikael Brunila toimivat mukana NYCCLIn järjestämässä kokouksissa, keräsivät asukashaastatteluja rapistuvassa Itä-Harlemissa ja haastattelivat liikkeen jäseniä. Yhdessä liikkeen keskeisiin vaikuttajiin kuuluvan professori John Krinskyn kanssa rakensimme dokumentteihin ja haastatteluihin perustuvan kuvan liikkeen kehityskulusta. Se on kiteytetty taulukossa 3.

Taulukko 3. NYCCLI-liikkeen ekspansiivisen oppimisprosessin vaiheet.

Yleiskuvaus	Vuodet	Ristiriidat	Oppimisteot
Ensimmäinen sykli			
Eri toimijat New Yorkissa kiinnostuvat Community Land Trust -mallista (CLT) ja perustavat NYCCLI-koaliti- on vuonna 2012.	2010–2013	Maa- ja rakennusalaan kohdistuva hyperspekulaatio tekee mahdollottomaksi sen valjastamisen sosiaalisten tarpeiden tyydyttämiseen.	Kyseenalaistaminen: New Yorkin asumistilanne muuttuu yhä vaikeammaksi, ja monet toimijat etsivät uusia ratkaisumalleja ja strategioita. Yhteisöllinen analyysi: Useat eri toimijat koontuvat pohtimaan tapoja luoda CLT-mallin mukaisia kohtuuhintaisen asumisen hankkeita kodittomille.
NYCCLI alkaa suunnitella CLT-mallin pohjalta pilottihanketta ja etsii sitä varten sopivia rakennuksia Itä-Harlemista.	2012–2013	CLT:n tavoitteena on vastata köyhimpien asukkaiden tarpeisiin, mutta olemassa olevat rahoitusmallit edellyttävät liian korkeita vuokria. Miten kehittää malli, joka on toteuttamiskelpoinen eri naapurustoissa?	Uuden ratkaisun mallintaminen: CLT-mallia kokeillaan Itä-Harlemissa etsimällä rakennuksia, joissa asukkailla on ollut merkittävä määrä- misoikeus ja vuokrat ovat olleet halpoja. Itä-Harlemissa on myös vahva olemassa olevien asumisoikeusjärjestöjen verkosto, joka ilmaisee tukensa hankkeelle.

Yleiskuvaus	Vuodet	Ristiriidat	Oppimisteot
Pilottihankkeen haasteina ovat heikot yhteydet asukkaisiin sekä riittävän halvan mallin kehittäminen.	2013–2015	Yhteys Itä-Harlemin asukkaisiin on heikko ja toisaalta keskittyminen Itä-Harlemiin turhauttaa muiden kaupunginosien aktiiveja.	Uuden mallin tutkiminen: Pilottihankkeen kohteeksi valikoituvat vanhat asumisoikeusasunnot, jotka uhkaavat lipsua sääntelemättömille markkinoille. Hanke keskittyy värväämään näiden talojen asukkaita CLT-hankkeen taakse.
	2015–	Mikä on NYCCLIn rooli CLT-mallin levittämisessä laajemmalle?	Prosessin arviointi ja uuden käytännön valitseminen: Pilotihanke osoittaa tarpeen kaupunginlaajuiseen järjestäytymiseen.
Toinen sykli			
NYCCLI palaa ajatukseen kaupunginlaajuisesta ratkaisusta.	2016–	Paluu CLT-mallin laajentamisen haasteisiin.	Uuden ratkaisun mallintaminen: CLT-mallin laajentaminen koko kaupunkiin ja paikallisryhmien kouluttaminen.

Silmiinpistävä piirre tekemisämme haastatteluissa oli haastateltavien taustojen moninaisuus. NYCCLIssä toimii mukana kodittomia, keskiluokkaisia valkoisia, useita asumisoikeusjärjestöjä, tutkijoita, professoreita ja aktivisteja. Siitä huolimatta liikkeen jäsenet ovat löytäneet toiminnalleen yhteisen tavoitteen eli köyhimmille suunnatun kohtuuhintaisen, pysyvän asumisen. Yhteismaista eli CLT-mallista on muodostunut yhteinen väline ja NYCCLIstä yhteisö, jota yhteinen kohde ja väline kannattavat ja vievät eteenpäin. Haastattelemiamme toimijoita yhdisti asumisen hinnan ja tarpeiden välisen ensimmäisen asteen ristiriidan kokeminen, mutta ennen NYCCLIä yhteistä mallia ristiriidan ylittämiseksi oli ollut

liki mahdotonta kehitellä. CLT antoi moninaiselle ryhmälle mahdollisuuden ylittää eri taustoista tulevia osapuolia erottavat tekijät. CLT toimii siis välineenä, jonka avulla luodaan ja ylläpidetään uudenlaista muutostoimijuutta yli eri ohjelmien, asumismuotojen ja -tilanteiden. Riskinä on, että tavoite – kohtuuhintainen, pysyvä asuminen köyhimmille – jää abstraktiksi visioksi. Mutta kun uudet asumisratkaisut alkavat konkretisoitua, ne antavat tavoitteelle aineellista sisältöä ja CLT:stä tulee yhä selvemmin väline, jonka avulla tavoitteeseen voidaan päästä. Tämän ansiosta monien asukkaiden on jo nyt ollut mahdollista hahmottaa omien ongelmiansa yleinen luonne ja rakenteellinen tausta.

Ekspansiivisessa oppimisessa olennaista on, miten ihmiset ylittävät alkuperäiset, usein kapeat tavoitteensa ja näkemyksensä yhteistoiminnalla ja yhteisen tavoitteen rakentamisella. NYCCLIn oppimisprosessissa syntynyt yhteinen näkemys kaupungin asu-tilanteesta ja siihen tarvittavasta kestävästä ratkaisusta on esimerkki siitä, miten heterogeeninen, monesta eri alkupisteestä lähtevä ekspansiivinen prosessi voi synnyttää yhteisen toimintamallin ja uudenlaisen toimijuuden.

Yhteenvedo

Tutkimuksemme perusteella voimme tehdä muutamia yleistyksiä. Ensinnäkin yhteiskunnallisten liikkeiden ja niiden oppimisen jatkuvuus ja kestävyys näyttävät perustuvan vahvasti siihen, että liikkeet ankkuroituvat yhteisöjen elämän ja toimeentulon arkiseen aineelliseen perustaan, olipa kyse asumisesta tai ruuasta. Pelkkä protestointi johtaa usein liikkeen nopeaan hiipumiseen, jolloin sen tuottama oppiminen jää rajalliseksi. On yllättävää, miten vähän tähän seikkaan on kiinnitetty huomiota tutkittaessa yhteiskunnallisiin liikkeisiin osallistumisen lyhyt- ja pitkäjänteisyyttä.

Toiseksi yhteiskunnallisten liikkeiden oppimisen aineellisen ankkuroitumisen tärkeä osatekijä ovat liikkeen kehittämät ja käyttämät välineet ja työkalut. Herttoniemen ruokaosuuskunnan

hallituksen kehittämät viisi ratkaisua ovat esimerkki välineistä, joilla liike otti kriisiytyvän tilanteen hallintaansa. Toinen esimerkki tästä on NYCCLI-liikkeen CLT-malli. Molemmissa tapauksissa välineet ovat aluksi aineellisia dokumentteja, tekstejä, jotka kiteyttävät uuden ratkaisun idean. Herttoniemessä uudet ratkaisut on nopeasti muutettu aineelliseksi käytännöiksi – esimerkiksi siten, että viljeltävien kasvien määrää on rajattu. NYCCLIssä taas CLT-mallista on tehty esimerkiksi lautapeli, jonka avulla asukkaat oppivat CLT:n periaatteet ja toteuttamistavat. Yleinen ja teoreettinen aineellisuuden korostaminen ei siis riitä. Käytämämme kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian viitekehys ohjaa tunnistamaan, erittelemään ja kehittämään konkreettisia aineellisia välineitä, jotka voivat avata uusia mahdollisuuksia ekspansiiviselle oppimiselle ja muutostoimijuudelle yhteiskunnallisissa liikkeissä.

Kolmanneksi yhteiskunnallisissa liikkeissä tapahtuvaa oppimista kannattaa eritellä verraten pitkäkestoisina ekspansiivisina sykleinä ja niiden askelina eli oppimistekoina. Syklejä voidaan eritellä sekä yksilöiden että yhteisöjen ja liikkeiden tasoilla. Ekspansiivisessa oppimisessa on kysymys siitä, että ristiriitoja tunnistetaan ja vaiheittaisesti ratkotaan tuottamalla ja ottamalla käyttöön uusia toimintamalleja ja välineitä. Ristiriidat eivät ratkea kerralla vaan kehkeytyvät vähitellen, kuten osoitimme La PAH -liikkeen ja NYCCLIn analyyseissa. Ekspansiivisen oppimisen analyysia voidaan rikastaa ottamalla mukaan oppimistekoihin liittyvät tunteet, kuten teimme edellä La PAHin tapauksessa.

Neljänneksi ekspansiivinen oppiminen on usein heterogeenista eli moniaineksista. La PAH -liikkeessä eri yksilöiden oppimissyklit ovat hyvin erilaisia, mutta yhteen kietoutuessaan ne synnyttävät kestäväen kokonaisuuden, kuin erillisinä hauraista säikeistä muodostuvan vahvan köyden. Vastaavasti Herttoniemien ruokaosuuskunnan uusi toimintamalli syntyi erillisinä riittämättömistä osaratkaisuksista, jotka yhteen kietoutuessaan muuttuivat vahvaksi visioksi. NYCCLIn eteneminen on perustunut hyvin erilaisten osapuolten yhteenkietoutumiseen CLT-mallin avulla.